

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

БЕВЗО ГАЛИНА АНДРІЇВНА

УДК 81-115:[811.111 + 811.161.2]:504

**ДЖЕРЕЛА ПОХОДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Спеціальність 10.02.17 – порівняльно-історичне
та типологічне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі французької філології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Помірко Роман Семенович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри французької філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Терехова Світлана Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри російської мови і літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Пилячик Наталія Євгенівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри англійської філології.

Захист відбудеться 27 квітня 2018 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 26 березня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

Татаровська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дисертаційну працю присвячено дослідженню джерел формування екологічної термінології в англійській та українській мовах. В досліджуваних мовах екологічна термінологія категоризує знання людей про екологію, екологічні явища та поняття, тощо. Питання охорони довкілля, екологічної безпеки є на сьогодні одними з найактуальніших. Комплексний лінгвістичний аналіз допоможе визначити основні закономірності та особливості творення екологічних термінів.

У наш час в наукових працях, які присвячені термінознавству, особлива увага до проблем теоретичних засад терміносистем (В. В. Дубічинський, М. Д. Гінзбург, С. В. Гриньов, Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, В. М. Лейчик), а також до питань, які пов'язані із застосуванням результатів теоретичних досліджень у практиці міжнародного спілкування, гармонізації термінологічних систем, поєднанні традиційних та інноваційних процесів їхнього розвитку в умовах глобалізації та інтеграції наукових і виробничих галузей діяльності людини (Т. Бадія, Г. Будін, Х. Галінські, Дж. Загер, Е. Лараз, Л. А. Манерко, В. Ф. Новодранова, Р. Охлі, Х. Піхт, С. Райт, С. Д. Шелов). Досліджені базові поняття та основні аспекти формування екологічної термінології в українській мові (С. В. Овсейчик), термінотворчі процеси екологічної терміносистеми в англійській мові (Т.А. Алесенко, І. Г. Гусєва, О. М. Іващина, Н. Г. Кантишева, М. А. Ков'язина), інноваційні процеси в лексиці екологічної сфери в сучасній англійській мові (Є. Г. Балют та Ю.А. Зацний), комунікативні моделі екологічного дискурсу (І. О. Розмірець), окремі аспекти екологічного дискурсу на базі англійської мови (С.В.Баранова, Н.А. Красильникова, С. Н. Семенова, Л. В. Сологуб та О. Г. Хитрова). Попри вагомий внесок зазначених вище учених у дослідження екологічного дискурсу, джерела походження та особливості формування екологічних термінів в англійській та українській мовах досі не знайшли свого висвітлення.

Актуальність дисертаційної праці зумовлено тим, що в сучасних умовах розвитку виробничих технологій, актуалізації питання екологічної безпеки та захисту зовнішнього середовища екологічна термінологія набуває популярності у широкому вжитку. Аналіз джерел формування екологічних термінів дасть змогу оцінити та порівняти весь спектр екологічних термінів. Комплексний лінгвістичний аналіз сприяє визначенню основних закономірностей творення термінів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної тематики факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка «Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-

комунікативних парадигм германських, романських і класичних мов» (номер державної реєстрації 0111U008010. Тему затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №43/11 від 29 листопада 2017 р.).

Метою дисертаційної праці є встановлення джерел формування екологічних термінів, їх аналіз, класифікація та типологізація.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити особливості формування екологічної термінології та її місце в науковому дискурсі англійської та української мов;
- визначити методологічні основи дослідження джерел формування екологічних термінів;
- класифікувати екологічні терміни в англійській та українській мовах;
- установити спільні та відмінні риси екологічних термінів.

Об'єктом дослідження є екологічні терміни в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є комплексний аналіз джерел походження екологічних термінів, принципи класифікації та функційні особливості їх використання.

Матеріалом дослідження є англомовні та українськомовні публіцистичні й лексикографічні джерела екологічної тематики, а саме відомі публіцистичні та лексикографічні матеріали екологічної тематики англійською та українською мовою за останні 3 десятиліття. Така вибірка зумовлена тим, що після аварії на Чорнобильській АЕС екологічні проблеми людства стали ширше висвітлюватися в наукових та публіцистичних виданнях України та інших країнах світу.

Для вирішення поставлених завдань у дисертації будуть використані як загальнонаукові **методи дослідження**, так і лінгвістичні: філософський діалектичний метод дозволить виявити причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами та процесами, передусім допоможе встановити зв'язок між семантикою терміна та його історією, що дасть змогу визначити об'єкт на основі його розподілу на складові частини; синтез – визначити компоненти значення терміна чи термінологічного сполучення. Запропонована класифікація дозволить згрупувати предмети та об'єкти екологічної сфери за допомогою класифікаційних ознак і дасть змогу визначити та реконструювати цілісну структуру концепту. Аналіз лексикографічних джерел дозволить виявити семантику екологічного терміна, а також особливості його вживання. Описовий метод у дослідженні екологічних термінів застосовано для пояснення особливостей будови термінів, а також їх функціонування. Зіставно-типологічний метод – для дослідження джерел формування термінів екологічної сфери та виявлення спільних закономірностей і відмінностей у способах творення екологічних термінів.

Науковою новизною результатів аналізу є визначення джерел формування екологічних термінів в англійській та українській мовах.

Визначено джерела формування екологічних термінів. Розроблено класифікацію та типологізацію досліджуваних екологічних терміносистем.

Основні положення, які виносяться на захист:

1. Особливості формування екологічної термінології та її місце в науковому дискурсі англійської та української мов пов'язані з зовнішніми та внутрішніми чинниками. Результатом зовнішнього чинника – світової глобалізації – є налагодження міжнародних контактів, які актуалізуються не лише на рівні політики, економіки тощо, але й на рівні мовних зв'язків. Внутрішнім чинником формування екологічної термінології також є семантичні процеси.

2. Методологічною основою дослідження джерел формування екологічних термінів в англійській та українській мовах є використання сукупності методів: загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання), філософських (метод сходження від конкретного до абстрактного, діалектичний метод), лінгвістичних (аналіз лексикографічних джерел, комплексний аналіз тексту, функціонально-стильової диференціації текстів, описовий, порівняльно-історичний, порівняльно-зіставний аналіз та аналіз сем).

3. Спільними продуктивними джерелами як для англійської, так і для української мов є семантичні процеси (метонімія, метафоризація, конкретизація, генералізація значення, а також запозичення з інших мов), словотворчі процеси: афіксація, осново-, словоскладання та аббревіація.

4. **Тематична** класифікація термінів та термінологічних сполучень розподілена на такі групи: "назви природних явищ, подій та процесів" (англ. *bog, desertification, eutrophication, extinction, magma, monsoon, smog, tornado, tsunami, food chain*; укр. *торфовище, організм-господар; болото, тайга, тундра, пароутворення, холодні пустелі*), "назви тварин і рослин" (англ. *designer bugs, dominant plants, epiphyte, evergreens, flora, feral*, укр. *аборигенні рослини, ботанічний сад, водяні рослини, гомойотермні тварини, еврибатні тварини, еврифаги*), "назви екологічних проблем" (англ. *air mass, air pollution episode, air pollution, exclusion zone, greenhouse effect*, укр. *токсична хмара, повітряний викид, ефект похолодання, звалище*), "назви природоохоронної діяльності" (англ. *tree house, environmental response team, forest management*, укр. *"Обнімач дерев", Агентство з охорони навколишнього середовища*), "назви антропогенної діяльності, що стосується екології" (англ. *black water, desulfurization, land rehabilitation, landfills, non-renewable resources, clear cut*, укр. *синя коробка, опріснювання, закопування, водоприймачі, крапельний біофільтр, ставок-накопичувач, водовипуск, осаджувачі, сміттєдробарка, природні резервати, альтернативні джерела енергії, безвідходне виробництво*), "назви методів, приладів та інших матеріалів для дослідження екологічних

явищ" (англ. *biostabilizer, botanical pesticide, scrubber, coriolis effect*, укр. бітумне вугілля, витратомір, біотехнологія), "назви законів та принципів роботи в екологічній сфері" (англ. *Central Laboratory of General Ecology, Consortium of Regional Ecological Observatories, Canadian Pork Council, Community Plant Variety Office, Integrated Marine Biogeochemistry and Ecosystem Research, Innovative Technologies for Remediation of Landfills and Contaminated Soils, International Plant Propagators Society, International Rice Research Institute, International Society of Seed Technologists, International Seed Testing Association, Rocky Mountain Herbal Institute, South East Asia Rainforest Research Programme, Subarctic ocean Enrichment and Ecosystem Dynamics Study, ecological state measurement principle, environmental evaluation principle, ecological regulation principle*, укр. Закон "Про екологічний аудит", Закон "Про екологічну експертизу", Контроль та боротьба із забрудненням, Міжнародна комісія з охорони річки Дунай, Національний план дій у галузі охорони здоров'я та довкілля, План з управління навколишнім середовищем, Реєстр викидів та переносу забруднювачів, Стійкі органічні забруднювачі, Водний кодекс України, Закон про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, Закон про зону надзвичайної екологічної ситуації, принцип вимірювання рівня забруднення, принцип обміну екологічними даними, принцип раціонального використання природних ресурсів), "назви субгалузей екології як науки та екологічних наукових течій" (англ. *environmental ethics, autecology, ethnobotany, heterocology*, укр. альгологія, аутоєкологія, алармізм), "назви екологічних рухів, професій або осіб, які мають відношення до природоохоронної діяльності" (англ. *ecotage*, укр. екотоксиколог, екофемінізм, координатор місця події), "назви екологічних гіпотез, законів, ідей та теорій" (англ. *Gaia hypothesis*, укр. Закон мінімуму Ю.Лібіха). **За семантичною** – "природа і діяльність людини" (англ. *caracity formula, cold-air drainage, contour farming, control flume*, укр. знезараження води, знешкодження відходів, меліорація, озеленення, охорона вод), "природа та екологічна катастрофа" (англ. *denudation, ergot, erosion, fire hazard*, укр. забруднення морів та океанів, підтоплення, посуха, промисловий пустир, засолення ґрунту, спустелення), "рослинний світ" (англ. *fruit, accumulator plant, aestilignosa, algae, crown density, seed tree*, укр. заліснення, імунітет рослин, ліс, мезотрони, мікрофлора), "тваринний світ" (англ. *host, agonistic behavior, scats, sedentary, stocking*, укр. зоопланктон, некрофаги, перепромисел), "водні ресурси" (англ. *acre-inch, bathyal zone, runoff*, укр. замор, лиман, літораль, озеро, наводок), "земельні ресурси" (англ. *clearing, acid soil, alkali soil, badlands, colluvium*, укр. материк, надра, напівпустеля, рефугіум), "природні ресурси" (англ. *alpage, border dike, coastal plain, minerals, swamp, temperate zone*, укр. зелена зона, лісостеп, мінерали), "природні явища" (англ. *volcanic eruption, advance growthbaguio, bajada, blizzard, chinook, earthquake, underground explosion*, укр. землетрус, лавина, льодовик, вулканічний викид, підземний вибух, землетрус).

Основними параметрами класифікації є тематична зумовленість та семантично-структурна характеристика термінів.

1) Також запропоновано класифікувати екологічні терміни за групами відповідно до **кількості компонентів**, які входять до їхнього складу: прості (англ. *alpine, annual, aquifer, bedrock, climate*, укр. *могильник, тварини*), двокомпонентні (англ. *biological community, biological control, biological treatment, biological resources, biomass, by-product, biological magnification, alternative fuel, benthic organism*, укр. *біотичні фактори, біологічне окислення, біомолекула, біомоніторинг, біорегіоналізм, зрілий ліс*), трикомпонентні (англ. *biological half-life, biological hazardous wastes, biomass fuel, breakthrough time*, укр. *піраміда біомас, проба дихальної зони, протиерозійні смуги, біологічно небезпечні відходи*), чотири- і більше компонентні (англ. *bottom land hardwoods, best available control technology, available water-holding capacity*, укр. *слабомінералізована солонувата вода, збагачення водойми поживними речовинами, водоносні шари послабленого контролю*).

5. Продуктивним джерелом екологічних термінів є словотвірні процеси; спільними для обох мов є тематико-семантичні групи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування в нормативних курсах зі вступу до мовознавства (розділи "Лексика і фразеологія", "Граматики"), загального мовознавства (розділи "Лінгвістика тексту", "Мова і мислення", "Структура мови"), стилістики англійської та української мов ("Граматична стилістика"), типології англійської та української мов (розділи "Типологія лексичних систем"), теорії та практики перекладу (розділи "Письмовий переклад", "Теорія та практика перекладу з української мови на англійську", "Теорія та практика перекладу з англійської мови на українську"), лінгвістичний аналіз текстів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в доповідях на *трьох* міжнародних наукових конференціях: I Міжнародна науково-практична конференція "Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти" (м. Київ, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція "Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів" (м. Львів, 2014 р.), IX Міжнародна науково-практична конференція "Психолінгвістика в сучасному світі – 2014" (м. Переяслав-Хмельницький, 2014 р.); на *одній* всеукраїнській науковій конференції – III Всеукраїнська наукова конференція германістів "Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика" (м. Харків, 2014 р.); *а також* на звітно-науковій конференції викладачів, аспірантів і докторантів університету за підсумками наукових досліджень 2013 року "Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету" (11 лютого 2014 року, м. Київ, НПУ ім. М.П. Драгоманова).

Публікації. Проблематику, теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження викладено в *семи* публікаціях, *п'ять* з яких опубліковані у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК МОН України, *дві* – у закордонних ("The First European Conference on Languages, Literature and Linguistics", Austria, та "Europäische Fachhochschule", Germany), а також у тезах доповідей *чотирьох* наукових конференцій.

Особистий внесок дисертанта. Усі результати дослідження є наслідком самостійної праці дисертанта. Статей за тематикою дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списків використаної літератури та використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 204 сторінки: основний зміст викладено на 162 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, практичне значення здобутих результатів, а також указано форми апробації і структуру дослідження.

У **першому** розділі "**Розвиток англійських та українських екологічних терміносистем та їх місце в науковому дискурсі та різних комунікативних процесах**" досліджено лінгвоконцепт «Екологія», визначено основні ознаки та вимоги до терміна як специфічного мовного знака лінгвoseміотики, проаналізовано особливості формування сучасної екологічної термінології, досліджено екологічну систему як основу формування екологічної термінології.

Звернення до аналізу екологічного дискурсу пов'язане з підвищенням інтересу до екологічних проблем. Екологічні терміни формують субмову екологічного дискурсу.

Репрезентація знань та практичного досвіду відбувається на концептуальному та мовному рівнях. Природа мовного знака є двобічною, адже знак може характеризуватися матеріальним та символічним змістом. Як матеріальна форма знак є засобом вираження поняття, як символічна, – способом відображення образів та тих емоційно-забарвлених смислів, які за ними закріплені. Саме ця двобічна природа мовного знака поєднує його з терміном, адже і мовний знак, і термін є носіями інформації.

Мовна картина світу відображає сформовані уявлення, оформлює їх в мовні знаки. Отже, простежується логічний зв'язок концептосфери з мовним знаком як носієм інформаційного змісту. Концептосфера "Екологія" охоплює широке коло понять та образів, які репрезентують екологічні знання.

Мовна картина світу формується системою концептуальних уявлень. У зв'язку з цим концепт визначається як широке значення відносно його понятійної сфери, представлені іншими лексичними одиницями. Вони експлікують вужче значення, зазвичай наголошують на окремих ознаках, властивостях або характеристиках концепту.

На граматичному рівні репрезентація лінгвоконцепту "Екологія" відбувається за рахунок розподілу термінів на прості, складні та багатокомпонентні утворення. Репрезентація концепту "Екологія" на семантико-стилістичному рівні є найскладнішим явищем, що передбачає використання таких мовних засобів для позначення концепту, як метафори, порівняння, синонімічні повтори слів, риторичні питання та ін. Набуваючи переосмислення у новому контексті або умовах спілкування, екологічний термін набуває додаткових смислів та конотацій, позитивного або негативного забарвлення. Екологічні терміни, вживані в метафоричному значенні, сприяють увиразненню мови; тому вони використовуються переважно як експресивний засіб для привернення уваги мовців або читачів до екологічних проблем.

У другому розділі **"Теоретико-методологічні основи дослідження екологічної термінології як загальномовної універсалії"** визначено методи дослідження для аналізу різних аспектів екологічної термінології.

Дослідження екологічної термінології базується на використанні сукупності методів: загальнонаукових, філософських, лінгвістичних тощо.

Зазначені методи використовують такі загальні когнітивні операції, як аналіз та синтез. Поряд із філософськими та загальнонауковими методами дослідження екологічної термінології включає використання лінгвістичних методів історичного, порівняльного, описового, культурологічного характеру. Застосування зазначених методів дозволяє дослідити різні аспекти екологічної терміносистеми, зокрема семантику та структуру термінів, асоціативні та конотативні компоненти у структурі екологічних термінів; дослідити їхнє походження; зовнішні та внутрішні чинники впливу на значення екологічного терміна.

Для дослідження джерел формування екологічних термінів в англійській та українській мовах та виявлення спільних та відмінних рис було використано історичний метод, а для визначення типологічної характеристики екологічної термінології в зіставлюваних мовах – зіставний метод. Описовий метод у дисертаційній праці застосовано для пояснення структури термінів і термінологічних сполучень, а також особливостей їх функціонування в англійській та українській мовах.

Застосування зазначених методів слугувало основою для аналізу різних аспектів екологічного дискурсу та термінів як складових екологічної терміносистеми.

У третьому розділі **"Джерела формування екологічної термінології"** з'ясовано етимологію екологічних термінів.

Специфіка формування галузевих систем англійської та української мов пов'язана з проблемами екології. Екологічна система формується під впливом низки чинників. Внутрішні чинники пов'язані з семантичними процесами в середині наявних термінів, а саме: змінами у значенні слова, метафоризацією, конкретизацією та генералізацією значення. Зовнішні чинники пов'язані з процесами глобалізації та встановленням контактів між державами в сфері екології.

Екологічна термінологіка походить з різних джерел. Наше дослідження дало змогу виділити такі джерела, які є спільними для англійської та української мови: семантичні процеси переходу лексичних одиниць загальнонаціональної мови в екологічну терміносистему. Відмінності в екологічних терміносистемах обох мов спостерігаються лише в семантичній значущості та розумінні термінів носіями англійської та української мов. В обох досліджуваних мовах продуктивним джерелом екологічних термінів є словотвірні процеси (афіксація, словоскладання, аббревіація).

Екологічна терміносистема англійської мови розвивається під впливом різних семантичних процесів. Вона є динамічною і зазнає впливу глобалізації, у зв'язку з чим у мові виникають неологізми.

У четвертому розділі **"Функціонування екологічних терміносистем в англійській та українській мовах"** класифіковано екологічні терміни в англійській та українській мовах і подано їхню типологізацію, визначено їх спільні та відмінні риси.

Основними параметрами класифікації екологічних термінів в англійській та українській мовах є тематична зумовленість та семантико-структурна характеристика термінів.

Класифікація екологічних термінів передбачає їх розподіл за тематичними групами. У процесі нашого дослідження в екологічній терміносистемі англійської та української мов виявлено такі семантичні групи: "природа і діяльність людини", "природа та екологічна катастрофа", "рослинний світ", "тваринний світ", "водні ресурси", "земельні ресурси", "природні ресурси", "природні явища". Тематична класифікація дозволила виділити наступні групи: "назви природних явищ, подій та процесів", "назви тварин і рослин", "назви екологічних проблем", "назви природоохоронної діяльності", "назви антропогенної діяльності, що стосується екології", "назви методів, приладів та інших матеріалів для дослідження екологічних явищ", "назви законів та принципів роботи в екологічній сфері", "назви субгалузей екології як науки та екологічних наукових течій", "назви екологічних рухів, професій або осіб, які мають відношення до природоохоронної діяльності", "назви екологічних гіпотез, законів, ідей і теорій".

Також екологічні терміни в досліджуваних мовах можна розділити на групи відповідно до кількості компонентів, які входять до їхнього складу, на: прості, двокомпонентні, трикомпонентні та чотири- і більше компонентні.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що в англійській та українській екологічних терміносистемах щодо будови переважають прості і двокомпонентні терміни. Спільними для обох терміносистем є структурні характеристики термінів, а відмінності спостерігаються лише в семантиці деяких термінів.

ВИСНОВКИ

Екологічна терміносистема охоплює дві основні категорії – власне екологічну (яка включає терміни, що називають явища природи, навколишнього середовища тощо) та соціальну (яка включає терміни, пов'язані з антропогенним впливом соціуму на екологію планети).

Джерела формування екологічних термінів в англійській та українській мові включають такі: динамічний розвиток екології як науки та глобалізація, неологізація, запозичення, словотворчі процеси. Ці джерела є спільними для обох порівнюваних мов. Незначні відмінності пов'язані з такими явищами як конверсія та еліптичні скорочення, які не властиві українській мові. Спільні джерела формування екологічних термінів свідчать про те, що формування екологічної терміносистеми в порівнюваних мовах відбувається на семантичному, морфологічному та фонетичному рівні. Окрім того, джерела формування екологічних термінів залежать від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, до яких належать міжнародні контакти, запозичення (історичні умови формування терміносистеми) та ін.

Терміни як смислове ядро наукового дискурсу є відображенням результату інтелектуальної обробки явищ і процесів навколишнього світу. Комплексний аналіз та опис екологічної терміносистеми англійської та української мов дав змогу виявити спільні та специфічні особливості формування, розвитку і функціонування лексичних одиниць, а також проаналізувати складні словотвірні процеси в утворенні термінів.

Екологічна термінологія – це самодостатня система, яка на сьогодні перебуває на етапі переходу з національного на глобальний рівень. Саме тому її можна вважати динамічною системою.

Методологічна основа дослідження джерел формування екологічних термінів в англійській та українській мовах базується на використанні сукупності методів: загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання), філософських, лінгвістичних (аналіз лексикографічних джерел, комплексний аналізу текстів, функціонально-стильова диференціація текстів, описовий, порівняльно-історичний, порівняльно-зіставний, метод аналізу сем). Всі ці методи сприяли комплексному дослідженню різних аспектів аналізу досліджуваних екологічних терміносистем в англійській та українській мовах.

Спільними продуктивними джерелами як для англійської, так і для української мов є семантичні процеси (перехід лексичних одиниць загальнонаціональної мови в екологічну терміносистему, метафоризація, конкретизація, генералізація значення, а також запозичення з інших мов), словотворчі процеси: афіксація, осново- та словоскладання, абревіація.

Проведене дисертаційне дослідження дало змогу виділити тематичні і семантичні групи досліджуваної екологічної термінології.

Основними параметрами класифікації є тематична зумовленість та семантично-структурна характеристика термінів. Отже, екологічна система англійської та української мов організована за тематичними групами на основі спільних семантичних зв'язків

В екологічних терміносистемах зіставляваних мов переважають прості та двокомпонентні терміни. Продуктивним джерелом екологічних термінів є словотвірні процеси; спільними в обох мовах є тематичні та семантичні групи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Бевзо Г. А. Вербалізація концепту "екологія" в термінологічній системі англійської та української мов. *Наукові записки Нац. ун-ту "Острозька академія"*. Серія "Філологічна": [зб. наук. пр.]. Острог: Вид. Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. Вип. 43. С. 28–31.

2. Бевзо Г. А. Джерела формування термінологічної системи екологічного дискурсу в англійській та українській мовах. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя*. Серія "Філологічні науки": [зб. наук. пр.] / [від. ред. проф. Г.В. Самойленко]. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. Кн. 1. С. 79–85.

3. Бевзо Г. А. Концептуальна сфера "екологія" в англійській та українській мовах. *Мова і культура: наук. журнал*. Київ: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2014. Вип. 17. Т. I (169). С. 151–158.

4. Бевзо Г. А. Сема "есо" у формуванні екологічних термінів в англійській та українській мовах. *Наукові записки Нац. ун-ту "Острозька академія"*. Серія "Філологічна": [зб. наук. пр.]. Острог: Вид. Нац. ун-ту "Острозька академія", 2014. Вип. 46. С. 41–45.

5. Бевзо Г. А. Тематична класифікація концептуальної сфери "екологія" в англійській та українській мовах. *Сучасні дослідження мови та літератури: матеріали укр.-рос. школи-конф. молодих учених* (Донецьк, 26–29 берез. 2014 р.). Донецьк: ДонНУ. 2014. С. 22–25.

Статті в закордонних наукових виданнях

6. Bevzo H. A. Methodological aspects of research sources of environmental terminology in English and Ukrainian languages. *Europäische Fachhochschule*. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2014. № 9. С. 81–83. ISSN 2195–2183.

7. Bevzo H. A. The formation of complex ecological terms in English and Ukrainian languages. *The first international conference on European conference on languages, literature and linguistics: proceedings of the conference* (Vienna, 14 April, 2014). Vienna: "East West" association for advanced studies and higher education, 2014. P. 360–367. ISBN 13 978–3–902986–68–9.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Бевзо Г. А. Концепт "екологія" як елемент концептуальної картини світу. *Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика: тези доповідей III Всеукр. наук. конф. германістів з міжнар. участю* (Харків, 5 квіт., 2014 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. С. 11–13.

9. Бевзо Г. А. Лінгвістичне дослідження терміну як мовної одиниці. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 17 квіт. 2014 р.). К.: Кафедра НТУУ "КПІ". С. 94–97. ISBN 978–966–2705–80–5

10. Бевзо Г. А. Проблеми методики дослідження екологічних термінів в англійській та українській мовах. *Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 26–27 верес., 2014). Львів: ГО "Наук.філол. організація "ЛОГОС", 2014. С. 18–21.

11. Бевзо Г. А. Психолінгвістичні проблеми англо-українського перекладу екологічних термінів. *Психолінгвістика в сучасному світі – 2014: тези IX Міжнар. наук.-практ. конф.* (Переяслав-Хмельницький, 23–24 жовт. 2014 р.) Переяслав-Хмельницький: "Вид-во КСВ" 2014. С. 59–60.

АНОТАЦІЯ

Бевзо Г. А. Джерела походження екологічної термінології в англійській та українській мовах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне та типологічне мовознавство. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячено дослідженню джерел формування екологічної термінології в англійській та українській мовах.

Екологія як сфера поповнення словникового складу англійської та української мов, та джерело формування екологічної терміносистеми в досліджуваних мовах характеризується вживанням лексичних одиниць екологічного спрямування.

Екологічна термінологія англійської та української мов категоризує знання людей про екологію, екологічні системи тощо. Категоризація екологічного досвіду відбувається на основі знань про екологію як науку. У зв'язку з цим екологічна термінологія охоплює велику кількість термінів на позначення різних екологічних явищ, понять тощо.

Екологічна терміносистема охоплює дві основні категорії – 1) власне екологічну, яка включає терміни, що називають явища природи, навколишнього середовища тощо (наприклад: англ. nature, sea, forest; укр. метабіоз, повітря, крига) та 2) соціальну, яка включає терміни, пов'язані з антропогенним впливом соціуму на екологію планети (наприклад: англ. waste utilization, filtration, deforestation; укр. радіоактивні відходи, забруднення повітря, споживання природних ресурсів), джерела екологічної термінології сягають періоду до появи екології як науки.

Специфіка формування галузевих систем англійської та української мов пов'язана нині з проблемами екології. Екологічна система формується під впливом низки чинників. Внутрішні чинники пов'язані з семантичними процесами в середині наявних термінів, а саме: змінами у значенні слова, метафоризацією, конкретизацією та генералізацією. Зовнішні чинники пов'язані з процесами глобалізації та встановленням контактів між державами в сфері екології.

Екологічна терміносистема англійської мови розвивається під впливом різних семантичних процесів. Вона є динамічною і зазнає впливу глобалізації, у зв'язку з чим у мові виникають неологізми. Семантичні процеси в екологічній терміносистемі англійської мови пов'язані зі змінами значення лексичних одиниць. Одним із джерел формування екологічної термінології є метафоризація. Вагомим джерелом поповнення екологічної термінологічної системи виступають словотвірні процеси: афіксація, складання основ, конверсія.

В українській мові для формування назв екологічних понять використовують метафоризацію, конкретизацію та генералізацію, афіксацію, слово- та основоскладання, аббревіацію.

Ключові слова: екологія, термінологія, джерела походження, тематична класифікація, семантична класифікація, лінгвоконцепт.

АННОТАЦИЯ

Бевзо Г. А. Источники происхождения экологической терминологии в английском и украинском языках. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17– сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка, Львов, 2018.

Диссертационное исследование посвящено исследованию источников формирования экологической терминологии в английском и украинском языках.

Экология как сфера пополнения словарного состава английского и украинского языков, и источник формирования экологической терминосистемы в исследуемых языках, характеризуется употреблением лексических единиц экологического направления.

Экологическая терминология английского и украинского языков категоризирует знания людей об экологии, экологические системы и других. Категоризация экологического опыта происходит на основе знаний об экологии как науке. В связи с этим экологическая терминология охватывает большое количество терминов для обозначения различных экологических явлений, понятий и т.

Экологическая терминосистема охватывает две основные категории - 1) собственно экологическую, которая включает термины, которые называют явления природы, окружающей среды и т.д. (например: англ. Nature, sea, forest; укр. метабіоз, повітря, крига) и 2) социальную, которая включает термины, связанные с антропогенным влиянием социума на экологию планеты (например: англ. waste utilization, filtration, deforestation; укр. радіоактивні відходи, забруднення повітря, споживання природних ресурсів).

Специфика формирования отраслевых систем английского и украинского языков связана сейчас с проблемами экологии. Экологическая система формируется под влиянием ряда факторов. Внутренние факторы связаны с семантическими процессами внутри имеющих сроков, а именно: изменениями в значении слова, метафоризация, конкретизацией и генерализацией значения. Внешние факторы связаны с процессами глобализации и установлением контактов между государствами в сфере экологии.

Экологическая терминосистема английского языка развивается под влиянием различных семантических процессов. Она является динамичной и находится под влиянием глобализации, в связи с чем в языке возникают неологизмы. Семантические процессы в экологической терминосистеме английского языка связаны с изменениями значения лексических единиц. Одним из источников формирования экологической терминологии является

метафоризация. Весомым источником пополнения экологической терминологической системы выступают словообразовательные процессы: аффиксация, сложение основ, конверсия.

В украинском языке для формирования названий экологических понятий используют метафоризацию, конкретизацию и генерализацию, аффиксацию, слово- и основосложение, аббревиацию.

Ключевые слова: экология, терминология, источники происхождения, тематическая классификация, семантическая классификация, лингвоконцепт.

ABSTRACT

Bevzo H. A. Sources of origin of ecological terminology in English and Ukrainian languages. – Manuscript copyright.

Thesis for a Candidate Degree in Philology in Speciality 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – Lviv National University named Ivan Franco, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2018.

The thesis research is focused on the study of sources of the formation of ecological terminology in the English and Ukrainian languages. Ecological terminology is gaining in popularity and is increasingly becoming the subject of research. The environment is of particular value to society. The issues of environmental protection, environmental safeties are one of the most urgent today. Ecological terms are becoming more commonly used in the media.

Studied material are English and Ukrainian publicist and lexicographical materials on ecological topics, namely the most well-known journalistic and lexicographic materials of environmental topics in English and Ukrainian over the past 3 decades. Such selection is due to the fact that after the Chernobyl accident the environmental problems of humanity became more widely covered in scientific and journalistic publications of Ukraine. Accordingly, English terms have also been studied on the material of this period.

The scientific novelty of the results of work is related to the identification of the main sources of the formation of ecological terms.

The development of English and Ukrainian ecological terminology systems and their place in the scientific terminology discourse has been researched. The sources of formation of the studied ecological terms are determined. The classification and typology of ecological terminology systems are developed, their common and distinctive features are determined.

Practical importance the obtained results is the possibility of their application in normative courses on introduction the language science (disciplines "Lexics and phraseology", "Grammar"), General Language Science (disciplines "Text linguistics", "Language and thinking", "Structure of the Language"), Stylistics of English and Ukrainian language ("Grammatical stylistics"), comparable typology of English and

Ukrainian languages (disciplines "Typology of lexical systems", Theory and Practice of Translation (disciplines "Written translation", "The Theory and Practice of Translation from Ukrainian into English", "The Theory and Practice of Translation from English into Ukrainian"), linguistic analysis of the text.

The structure and volume of the work. The dissertation consists of introduction, four sections, conclusions, lists of used literature and used sources. The full volume of the dissertation is 186 pages: the main contents is presented on 161 pages.

Ecology as a sphere of replenishment of the vocabulary of the English and Ukrainian languages, and the source of the formation of the ecological terminology system in the studied languages is characterized by the use of lexical units of ecological orientation.

The ecological terminology of the English and Ukrainian languages categorizes knowledge of people about ecology, ecological systems, etc. Categorization of ecological experience takes place on the basis of knowledge about ecology as a science. In this regard, ecological terminology covers a large number of terms for the designation of various environmental phenomena, concepts, etc.

The ecological terminology system covers two main categories – 1) the ecological itself, which includes terms that refer to the phenomena of nature, the environment, etc. (for example: Eng. nature, sea, forest; Ukr. метабіоз, повітря, крига) and 2) social, which includes terms related to the anthropogenic impact of society on the ecology of the planet (For example: Eng. waste utilization, filtration, deforestation; Ukr. радіоактивні відходи, забруднення повітря, споживання природних ресурсів) sources of ecological terminology lexics reach the period before the appearance of ecology as a science.

The uniqueness of the formation of branch systems of the English and Ukrainian languages is connected with the problems of ecology nowadays. The ecological system is formed under the influence of a number of factors. Internal factors are related to semantic processes in the midst of the available terms, namely: changes in the meaning of the word, metaphorization, specification and generalization of meaning. External factors are associated with the processes of globalization and the establishment of contacts between states in the field of ecology.

Ecological terminology lexis comes from different sources. Our research has made it possible to identify the following sources that are common to the English and Ukrainian languages: semantic processes of the passage of lexical units of the national language to the ecological terminology system. In both studied languages, the productive source of ecological terms is word-formation processes (affixation, word-building, abbreviation).

The ecological terminology of the English language develops under the influence of various semantic processes. It is dynamic and experiences the influence of globalization, in connection with which neologisms appear in the language. Semantic processes in the ecological terminology system of the English language are

associated with changes in the meaning of lexical units. One of the sources of formation of environmental terminology is metaphORIZATION. A significant source of replenishment of the ecological terminology system is the word-formation processes: affixation, stem formation, conversion.

In the Ukrainian language, metaphORIZATION, substantiation and generalization, affixation, word-and-stem construction, and abbreviation are used to form the names of environmental concepts.

Key words: ecology, term, sources of origin, thematic classification, semantic classification, linguistic concept.

Підписано до друку 26.03.2018 р. Формат 60x90/16.
Друк цифровий. Папір офісний. Гарнітура Таймс Нью Роман.
Тираж 100. Зам. №398

Надруковано ФОП «Черенок К.В.»
Свідоцтво В02 №353856 від 25.09.2006 р. `
м. Київ, вул. Пушкінська, 45/2
тел.: (044) 235-81-92, 228-45-05